

100 מיליון היו משולמים למסדהנסה בכל מקרה, ועוד 200 מיליון מוסיף ספיר מתקציב. הסוכנות. מכאן שבמקום להוציא 300 מיליון לירות בצורה מסודרת דרך הקציבי הסוכנות והכנסת, מעבירים ספיר לקרן הפרטית שלו. מוסיף עליהן 100 מיליון לירות, וכל ה-400 מיליון לירות מוצאות לפי שרירות ליבו ורצונו ומחוץ לפיקוח הכנסת ומבקר המדינה.

צחוק מתקציב המדינה

צורה זו הופכת קרן ספיר את תקציב המדינה לבריחה.

מסתבר כי מלבד מה שמאשרת הכנסת לשרהאוצר להוציא, עומדים לרשותו כספים בסכומים של מאות מיליוני ל"י. אותם הוא רשאי להוציא כרצונו. במדינה שהעומדים בראשה מתרצים כל מהדל סוציאלי וכלכלי שלהם בחוסר כספים, שבה אין אף פעם כסף לשיכון לוגות צעירים, לפניו תושבי שכונות עוני, לתמיכה במשפחות מרובות ילדים ולימים ילדים משכבות נחשלות — מסתבר פתאום שיש מאות מיליוני ל"י ששרהאוצר יכול לשחק בהם כרצונו.

לא רק זה — קרן ספיר שמה גם לצחוק את כל הנסיונות המוניטאריים לבלום ולבלט תופעות שליליות במשק הישראלי. אם כדי לעצור את האינפלציה הזדהרת מורה בנק ישראל להגביל את נזילות הבנקים והממשלה מקצצת בתקציבים חיוניים — הרי באותה שעה יכול ספיר להורים אל המשק עשרות מיליוני לירות, ללא כל פיקוח מוניטארי, שישמו לאל את כל הנסיונות הנעשים על-ידי המוסדות המוניטאריים המוסמכים.

שרהאוצר דובריו עושים מאמצים נואשים כדי להקטין כלפי חוק את מעורבותו ופועלת של ספיר בקרן הנושאת את שמו. נאמר כל הזמן, כי צוות בסוכנות היהודית, בראשותו של ח"כ עדי יפה, הוא המטפל בקרן וכי ספיר מהווה רק שדכן בין התורמים לנתרמים. ספיר עצמו שער השבוע בטלוויזיה כי מעולם לא קיבל כל צ'ק כתרומה לקרן.

מערכת תירוצים וטישטוש זו מסתמכת כנראה על זכרונו הקצר של הציבור. שכן ב-6 ביוני 1971, היה זה דוברו של שרהאוצר עצמו, שהוציא הודעה שרשית בה נמסר על החוזה שחתם שרהאוצר פנחס ספיר בלשכתו בירושלים עם משפחת איל-המלונות יקותיאל פדרמן. לפי החוזה, כפי שפורסם בהודעת דובר האוצר, התחייבה קבוצת פדרמן לתרום 7 מיליון ל"י תוך שבע שנים למלגות ולבניית מעונות לסטודנטים באוניברסיטת טאונט בירושלים ובהיפה. באותו מעמד נמסר לספיר צ'ק ראשון על סכום של מיליון ל"י. פדרמן הדגיש, לדברי ההודעה, באותה ההודעה את חלקו הרב של פנחס ספיר בבניין הארץ.

כך שכל הסיפור כאילו ספיר חילק אלא שדכן הוא בגדר מתחיה. ספיר, שאין איש הקשור במידה זו או אחרת לפעילות הכלכלית בארץ שאינו תלוי בחסדיו וברצונו הטוב, דומה במקרה זה לסנדק המגיש למיליונרים החדשים של ישראל הצעות שאין הם יכולים לדחות.

התחרות במשרדי הממשלה

את השאלות המתעוררות סביב פעילותה העניפה של קרן ספיר מתייחסת לספיר עצמו. לשם מה הוא צריך את זה?

אין שאלה יותר המומה מזה. רק לפני שבועות מיספר נתן פנחס ספיר דוגמא מוחשית ביותר לכוונו הפוליטי והשפעה האדירה שהוא מרכז בידיו. היה זה כאשר עמדה לדיון בחילת מועמד מפלגת העבודה לנשיאות, מול מועמדותו של יצחק נבון, שנהנה מתמיכה רחבה ביותר בכל שדרות העם, ניצב מועמדו של פנחס ספיר, אפרים קצ'לסקי, שהוצג ברגע האחרון.

תוך מספר שעות התגייסו אנשי הגוש התליאביבי, תומכיו העיווריים של פנחס ספיר, כדי לגייס רוב למועמדותו של קצ'לסקי במרכז המפלגה. הם היו רק צריכים להרים פלפון לכל אחד מחברי המרכז, כדי לאסוף בקלות את הרוב הדרוש, ולשכנע אפילו תומכים מוצהרים של נבון להצביע בעד מועמדו של ספיר.

זהו דוגמא שולית בלבד כיצד מנצל ספיר את הכוח האדיר שהוא מרכז בידיו. בין השאר בזכות קרן ספיר, מאחר שהוא האיש הקובע לאילו מטרות יורמו כספי קרן ספיר, יודע כל מוכיר מועצת פועלים וכל ראש מועצה מקומית בארץ, כי אם הוא רוצה שספיר יזרים כספים לבניית בית-ספר או מירפאה בעיירתו, מחוץ למיסגרת התקציב, הוא חייב למלא את רצונו בתחומים אחרים, כמו בחירת הנשיא, למשל.

אומנם קיימים בישראל משרדים ממשלתיים לבריאות, סעד וחינוך, אך לעומדים בראשם יש קניימיה שונים משל ספיר לחינוך הקמחם של מוסדות שונים במקומות שונים. ספיר כי קניימיה אלה יהיו אוניקטביים יותר מאשר אלו של פנחס ספיר, משום כך יודע כי עסקן מקומי שאם הוא רוצה להשיג כספים ולהקים מוסדות מחוץ למיסגרת המשרדים הממשלתיים ותקציב המדינה — הוא יכול לעשות זאת באמצעות קרן ספיר.

כך, למשל, ביקש ראש-עיריית כפר-סבא זאב גלר, לאסוף תרומות להקמת מרכז קהילתי בעירו. הוא הודיע כי התרומות תינתנה להקמת המרכז באמצעות קרן ספיר. וראה זה פלא: תוך זמן קצר נאספו 2 מיליון לירות. בראש הוועדה היוזמת למרכז הקהילתי התייצבו אישים כמו מיכאל צור (יו"ר מועצת המנהלים של צ"מ, בית-החוקק והחברה הישראל ולשעבר נאמנו של ספיר במשרד המסחר והתעשייה; ישראל פולאק (בעל רשת מפעלי הטקסטיל פולגת אשר עמדה בסכנת התמוטטות לפני שנים אחדות וניצלה הודות להוראת שרהאוצר כי

רשימת התורמים

רשימת התורמים לקרן ספיר, מקרב בעלי החן הישראליים, מצביעה על כך ש'כולם נהנו בעבר, מעוזתו, תמיכתו וסיועו של שרהאוצר פנחס ספיר. עובדה זו כשי לעצמה מעידה שכאשר פנחס ספיר פונה אל אנשים אלה בבקשת תרומה — הרי זוהי הצעה שאיש מהם אינו יכול לסרב לה או לדחות אותה. ואלה הם האישים הכרוכים ברשימת 150 התורמים של הקרן:

● יעקב מרדור, איל ספרות, מבעליה של החברה הישראלית להובלת פרי, תרם עד כה לקרן ספיר 23 מיליון ל"י. מרדור, שרכושו נאמד כיום ב-750 מיליון דולר, חייב את הצלחתו לממשלת ישראל. אחר רי שבראשית דרכו נכשל בימפעל הבשר שלו אינקודה באריתריה, רכשה ממנו הממשלה את המפעל בתנאים פנחטטיים שאיפשרו לו לעמוד על רגליו, להתפשט ולהקים את האימפריה הימית שלו.

● שאול אייזנברג, איל הון בינלאומי, בעל מספר פנחס ספיר, שהקים את ביתו בסכיון. אייזנברג תרם עד כה לקרן ספיר 10 מיליון ל"י. גם הוא חייב תודה רבה לספיר, שהעביר בשעתו בכנסת חוק מיוחד הקרוי "חוק אייזנברג" והפטר אילו הון כחומר לחלוטין מתשלומי מס הכנסה בגין עסקיהם בחו"ל. חוק מעין זה שווה לאייזנברג את עתק. חלק מזה הוא מחזיר בצורת תרומות לקרן ספיר.

● מרק מושביץ, נשיא התאחדות התעשיינים ובעליו של קונצרן עלית, חייב את עיקר עושרו לפנחס ספיר ול-מדיניותו שהטילה מכסים גבוהים על יבוא קפה נמס לישראל, בצורה שאיפשרה למפעלי ה-קפה של עלית להגיע לרווחים של שליש ממחיר הקפה לצריכה. מושביץ נמנה עם ראשי התורמים לקרן ספיר, בסכומים בלתי ידועים.

● יקותיאל פדרמן, איל מלונות, תרם לקרן ספיר כ-7 מיליון ל"י. פדרמן השולט על רשת מלונות דן ומלונות גוספים בכמה מדינות אפריקה, נחלק על-ידי פנחס ספיר כאשר הודת מתפקידו בהנהלת המלונות לחברותיו הפרטיות. אחרי שהוציא כספים לפדרמן לממן את רכישת חלקם של האמריקאים במלונות והוא חזר והשתלט עליהם.

● דניאל רגנטי, בנקאי, מבעלי בנק דיסקונט, שצמח מבנק קטן לאימפריה פיננסית אדירה, לא מעט בזכות העובדה שבמקום שנים רבות הופקדו כספי האוצר בבנק זה. רגנטי, שהיה מבעליה של חברת הספנות אלייט, שנקלעה לקשיים כספיים, עזר בזמנו באוצר כדי להחליף מהסתברות. הוא מראשי הממרימים לקרן ותורם סכומים נכבדים.

● גרשון רוזוב, בעל קונצרן לייצור גרבי ניילון גיבור, תרם 7 מיליון ל"י. בכל שנות קיומו קיבלו מפעלי גיבור תמריצי יצוא מן האוצר מעבר למה שהיה מגיע להם. קיבלו מימון בניגוד לחוק מקנות משרדי הממשלה, ואיפשרו לרוזוב להגיע לרווחים של 50 מיליון ל"י תוך שנים ספורות.

● הקבלן אריה פליץ, שהפך לאחד מראשי ה-בונים בישראל, ושהיה בעל אחד הנאשמים בתיק אירוס"ו עם עוד שלושה בעלי בתי-קפה ומלון, תרם כשלושה מיליון ל"י לקרן ספיר.

● הקבלן אהרון רובינשטיין, העובד בשיתוף פעולה הדוק עם שיכון עובדים בהנהלתו של אברהם עופר, יד ימינו של פנחס ספיר, תרם לקרן ספיר כמיליון ל"י. לאחרונה נכנס רובינשטיין מחברת בתי ארלוזורוב של מפא"י מגרשים יקרים בלב תליאביב.

● יוסף פקר, איל פחי הפלדה, בשעתו היה בעליו של מפעל קטן לציורגול פחי פלדה בכפר-סבא. אחרי שהוטלו מכסים גבוהים על יבוא פחים כאלה, שיגשג מפעלו והוא התעשר והתרבה בתרומה בגובה בלתי ידוע.

● יצחק שובינסקי, בשע"תו איל-מכונות, שבסיועו של פנחס ספיר הקים את אימפריית אוטוקארט, תרם 100 או 200 אלף ל"י לקרן ספיר, מכספיו אוטוקארט, כפי שהתברר בח-קירת ועדת הכלכלה של הכנסת. חלק מכסף זה זרם באמ"צ צוות בית ברד למפלגת העבודה. כתוצאה מכך נאלץ מש"לם המיסים הישראלי לממן מ-כיסו את התרומות לקרן ספיר.



מרדור



מושביץ



רגנטי



שובינסקי

המדינה תשקיע כמה מיליוני לירות במפעלים; דוד קלדרון (מנהל בנק החקלאות ונאמן הכספים של ספיר); אברהם שפירא (מנהל מפעל שטיחי קיסריה); וסם רוטברג לשעבר שותפו של מאיר לנסקי, שעשה כס פו בתעשיית הוויסקי בתקופת היובש בארה"ב. (כיום יושב-ראש מפעל איגרות הפיתוח) ומשה בנו גיטר (כיום מראשי בנק דיסקונט). לשעבר עולה מארגנטינה שנקלע לקשיים כספיים בהקמת מלון אכדיה, נחלק על-ידי ספיר שעזר לפדרמן לקנות את המלון ולהוציא את גיטר שותפו מן הבוץ).

מדוע אצו אישים אלו לעמוד בראש ההתרמות למרכז הקהילתי הזה בכפר-סבא? האם משום רגישותם לחלכאים ונדכאים, או אולי משום שהווא נושא את שמם של טבועי הצוללת דקר למשל?

הסיבה היא הרבה יותר פשוטה: המרכז, השואב את כספו מקרן ספיר, נקרא על שמה של אשתו המנוחה, שושנה ספיר. קל לתאר את הרעש שהיה נוצר אילו היה נודע כי משרד הסעד, למשל, מקים מוסד על שם חבר ממשלה או רעייתו המנוחה. אבל לקרן שאינה כופה לביקורת — מותר הכל.

עסקן המיפלגה מנהל את הקרן

בשעתו, בעת שהקרן, שראשיתה נעוצה עוד ב-1967, החלה לפעול בהיקף רחב, נעשה נסיון להקים ועדה מנהלת של הקרן. חברי הוועדה היו דניאל רגנטי, מבלי בנק דיסקונט, יוסף פקר, מרק מושביץ ושמעון אלמן, מבעלי אמקור. חברי הוועדה הרכיבו רשימה של 150 איש בישראל מהם ניתן לגבות תרומות לקרן, ואכן — הם תרמו.

באותה תקופה, בראשית שנת 1971, היה מרכז פעולות הקרן עוזי רסקין. באפריל 1971, כאשר החלה הקרן לפעול בהיקף מלא, כבר אספה התחייבויות לתרום מות 25 תורמים על סך של 90 מיליון ל"י. משרדי הקרן היו אז במשרדו של עוזי רסקין — מי שהיה קודם מנהל לשכתו של פנחס ספיר — בחברת נלד. כאשר פרש רסקין מכלל ועבר לחברת ישראלום, עברה הנהלת הקרן לידי ח"כ עדי יפה, לשעבר יועצו המדיני של לוי אשכול.

הנסיון להציג את יפה כמי שמנהל צוות קטן של עובדים — בראשם עומדים דובר האוצר לשעבר, משה פלבר ועוזרו הכלכלי לשעבר של ספיר, מיכה אבנימלך — במשרדי הסוכנות היהודית — הוא נסיון נוסף להולכת שולל. כי עדי יפה ממלא כיום תפקיד בכיר במנגנון מפלגת העבודה, ואת רוב זמנו הוא מבלה במשרדי מיפלגת העבודה ברחוב הירקון בתל-אביב.

כאשר אדם כזה, המרכז בידיו את ההתרמות בסכומים של מאות מיליוני ל"י, הוא אדם המוזהב באופן ישר עם מנגנון המיפלגה השלטת — איוו מניעה קיימת שהוא יערוך גם מגבית מפלגתית בצד המגבית של קרן ספיר ל"צרכים ממלכתיים"?

זאת ועוד: היעדר כל פיקוח על קרן ספיר, מאפשר ניצול לרעה של כספיה והפקת רווחים למטרות שונות. אפשרי מצב בו תורם מסוים מוסר, למשל, בידי עדי יפה, סכום של עשרה מיליון דולר לקרן ספיר, לבניית בית-חולים על שם סבתו. עדי יפה יעביר את כל סכום התרומה למטרה לה נועדה, לשביעות רצונו המליאה של האישי. אלא שבדרך, בין התורם למוסד, יעברו עשרת מיליון הדולרים דרך בנק מסוים, שם "ינוחו" כמה חודשים בחשבון סגור, וישאו פירות בצורת ריבית? מי נהנה מריבית זו? מי ערב שהריבית לא תנוצל למטרות מיפלגתיות או אחרות?

למה מחתרת?

תכן שההוכחה המרשיעה ביותר לפסול בעצם קיומה של קרן ספיר היא חשאינות האופפת אותה. אם המיפעל הוא כל כך חשוי וכל כך הומאני ויפה עד שיש להתסאר בו ולרשום את העוסקים בו בספר הזהב, מדוע נעשית פעילותה של הקרן במחתרת, בי סודיות ובמחשכים?

בדרך כלל מקובל לחשוב כי המגיע העיקרי לפילג"ט טרוסיה הוא רצונו של התורם להאדיר את שמו או שם קרוביו. אם מישהו תורם סכומים נכבדים למיפעל ציבורי, רק טבעי הוא שהוא רוצה שהדבר יפורסם. והנה מסתבר כי כל התורמים לקרן ספיר מעדיפים להישאר אלמוניים ולתרום בחשאי. בניגוד לחוקי היסוד המקובלים של הפילנטרופיה, מדוע הסודיות הזאת? נראה שהתשובה היחידה לשאלות אלה היא שעצם אופיה של קרן ספיר, היא המכתיבה לה את חשאינותה. התורמים, היודעים יותר טוב מכל אחד אחר מדוע הם תורמים מיליונים לקרן, מעדיפים שלא להתפאר בכך ולהישאר חסויים.

גם פנחס ספיר עצמו אינו ידוע כאיש צנוע דווקא. כל פעם שהוא יוצא לסיבוב מגביות ומצליח לגייס סכומים נכבדים, תוקעים כל שופרות הפירסומת על הישגיו ברבים. והנה, בכל הנוגע לקרן ספיר, נתקף לפתע פנחס ספיר בהתקפה של צניעות. הוא מנער את הוצנו ממנה אינו מייחס לעצמו כל תפקיד מרכזי בה, למרות חשיבותה המוצהרת.

יש לספיר סיבה טובה לכך. זו הסיבה העוברת כחוט השני בין פרשת קרן ספיר לפרשת וטרטיט האמריקאית: כל פעילות הנעשית במחתרת ובסודיות בידי ראשי המימשל, היא פעילות שנועדה להסתיר את עקיפת החוק ומוסדות המימשל הדמוקראטיים ויש בה שימוש לרעה בכוח השררה.

זו הסיבה שרק ועדת-חקירה בלתי תלויה תוכל לחקור את שערוריית קרן ספיר ואת כל הכרוך בה, כדי לחסל את הפנסקנות הכפולה בכספי המדינה.